

УДК: 7.02

Наталія Романівна Кубриш,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки,
Архітектурно-художній інститут
Одеської державної академії будівництва та архітектури,
вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, Україна

Олена Михайлівна Конішина,
старший викладач кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки,
Архітектурно-художній інститут
Одеської державної академії будівництва та архітектури,
вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, Україна

Олександра Михайлівна Самоїлова,
асистент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки,
Архітектурно-художній інститут
Одеської державної академії будівництва та архітектури,
вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, Україна

РОЛЬ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ АРХІТЕКТОРІВ

У статті висвітлюється проблема підготовки майбутніх архітекторів на сучасному етапі. Метою статті є визначення сутності образотворчого мистецтва, ролі і місця мистецьких дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх архітекторів. З'ясовано, що для повноцінної творчості необхідне осмислення майбутніми архітекторами духовної та емоційної змістовності довкілля, що сприятиме пошуку нових і оригінальних рішень, підходів, методів проектування, а також розвитку творчого потенціалу. Розглянуто можливість образотворчого мистецтва в професійній підготовці майбутніх архітекторів, що реалізуються під час викладання образотворчих навчальних дисциплін «Рисунок» і «Живопис», що є базовими в підготовці фахівців, і передбачають всебічне пізнання студентами природи та її творче перетворення художньо-образними засобами.

Ключові слова: образотворче мистецтво, художньо-графічні і художньо-аналітичні вміння, підготовка майбутніх архітекторів.

Модернізація системи вищої професійної освіти спрямована на вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців, у тому числі й архітекторів, якісно нового рівня, які мають цілісне світобачення та високу естетичну культуру і здатні творчо вирішувати соціально-культурні задачі, самостійно визначати й вирішувати комплексні проектно-технічні проблеми, що виходять за межі стандартних ситуацій та проектувати, конструювати складні і функціональні містобудівні об'єкти. Завдання, що ставляться перед сучасними архітекторами, змінюються, оскільки постійно ускладнюються технології будівництва.

Ми поділяємо думку В. Кисельової, що сучасний архітектор повинен уміти не тільки виконувати вимоги замовника, а й відображати вимоги композиційних взаємозв'язків архітектурної будівлі у співвідношенні з їх сприйманням довколишніми людьми. Гармонійно структурні взаємозв'язки архітектурних форм, які приховані від пересічного ока і які людина розуміє на рівні інтуїтивного, суб'єктивного почуття гармонії, краси, професіонал повинен розуміти й науково обґрунтувати, розробляючи майбутній проект, здійснюючи передпроектний аналіз і дослідницькі роботи щодо визначення найбільш раціональних і перспективних інженерно-конструктивних композиційно-художніх рішень [4, с. 2].

З огляду на зазначене, перед вищою школою постає завдання формування не лише професійно

компетентних фахівців, а й творчих особистостей. Вагому роль у цьому процесі відіграє образотворче мистецтво, що позитивно впливає на емоційний стан особистості, формує її духовну і професійну культуру, потребу в саморозвитку і є стимулом привнесення гармонії в довкілля.

Проблеми образотворчої підготовки студентів і визначення впливу образотворчого мистецтва на інтелектуальний і духовний розвиток особистості були предметом наукових розвідок таких науковців, як: Т. Агапова, А. Бондарева, В. Григор'єва, В. Зінченко, О. Каленюк, Т. Комарова, М. Коротков, В. Кузін, Є. Кузнєцов, М. Лещенко, М. Маслов, Т. Міхова, Ю. Найда, А. Павловський, М. Пічкур, Л. Побережна, В. Радкіна, М. Ростовцев, О. Софіщенко, А. Терент'єв, Р. Фрідман, Є. Шорохов, В. Щербина, Б. Юсов та ін. Форми і методи образотворчої підготовки майбутніх архітекторів досліджували В. Гамаюнов, В. Жабинський, К. Зайцев, Є. Кокоріна, О. Кайдановська, Ю. Ларіонов, О. Максимов, Е. Норлінг, Е. Редондо, А. Степанов, С. Тихонов, М. Янес та ін. Натомість питання впливу образотворчого мистецтва на формування творчої особистості майбутніх архітекторів висвітлено недостатньо.

Метою статті є визначення сутності образотворчого мистецтва, ролі і місця мистецьких дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх архітекторів.

Професія архітектора є творчою, а отже, вимагає від людей, що до неї належать, умінь малювання, ескізів, нарисів, створення образів, що ґрунтуються на комплексі життєвих вражень і спостережень, помножених на творчу фантазію тощо. Архітектурна графіка, зазначає К. Кудряшов, виступає «конкретним і образним мовним кодом викладу творчих ідей» автора, підказує, розвиває процес моделювання і пошуку творчих пошуків архітектора [6, с. 15].

У зв'язку з цим, для повноцінної творчості необхідне осмислення майбутніми архітекторами духовної та емоційної змістовності довкілля, що сприятиме пошуку нових і оригінальних рішень, підходів, методів проектування, а також розвитку творчого потенціалу. Важливу роль в архітектурній професії відіграє оригінальність рішень. За визначенням Ю. Кармазіна, креативність бачення розвивається із синтезу осмисленої архітектурної творчості і несвідомого – інтуїтивного пошуку рішення, що виступає як «осаяння» чи «інсайт» [3, с. 360].

За допомогою творчого мислення архітектора здійснюється інформаційна взаємодія візуальних і вербальних форм ідеї об'єкта, що проектується. Тобто начерки, зарисовки, архітектурні рисунки, ескізи, креслення, макети, комп'ютерні моделі і паралельне словесне вираження розвитку думки, ідеї рішення, легенди, концепції проекту формуються саме за допомогою творчого мислення й трансформуються в авторський простір пошуку створення архітектурного твору як мистецтво символічних графічних значень [1, с. 8].

Для творчої діяльності на високому професійному рівні майбутні архітектори повинні опанувати відповідні вміння. У педагогіці під вміннями розуміється здатність здійснювати на професійному рівні будь-яку діяльність (Б. Ашмарін, Є. Гур'янов, Є. Бойко, А. Пуні В. Чебишева та ін.), як готовність свідомо і самостійно виконувати практичні та теоретичні дії на підставі засвоєних знань, життєвого досвіду і набутих навичок (І. Підласий), як використання знань і навичок для вибору прийомів дії відповідно до поставленої мети, вміння утворюються внаслідок координації навичок, їх об'єднання за допомогою свідомо контрольованих дій (В. Сластьонін).

У процесі професійної підготовки майбутніх архітекторів необхідним є набуття ними образотворчих умінь – художньо-графічних і художньо-аналітичних.

До художньо-графічних умінь, за О. Кайдановською, належать такі вміння, як: оперувати різноманітними технічними матеріалами; проводити лінії, штрихи, мазки відповідно до реальної форми предмета; користуватися законами повітряної і лінійної перспективи, закономірностями конструктивної побудови предметів, світлотіні, кольорознавства, законами композиції; аналізувати натуру і порівнювати свою роботу з природою; діяти за принципом «від загального до окремого і знову до загального»; зображувальними засобами передавати психологічний стан, почуття, настрої

зображуваної людини; здатність мислити мовою мистецтва, адекватного вербального вираження змісту твору і власних почуттів [2, с. 57].

Художньо-аналітичні вміння визначаються науковцем як інтелектуальні новоутворення, в яких фіксується набутий людиною художньо-естетичний досвід і реалізується можливість його постійного використання. До складу цих умінь входять: художньо-естетичні судження; мистецькознавчі поняття, збагачені емоційно-осмисленим сприйманням; знання про види, компоненти, структуру художнього аналізу; практичні образотворчі вміння, а також уміння творчо мислити, виконувати художньо-критичну вербальну роботу, навички здійснення логічних операцій, оцінні і самооцінні вміння [2, с. 57].

Засобами формування аналітичних умінь, на думку Г. Падалки, є різноманітні методи аналізу творів, розгляд мистецьких явищ у кількох аспектах, від цілісного наукового осмислення культури до розгляду конкретної епохи, стилю, авторської манери. У мистецькій педагогіці вагоме значення, наголошує автор, приділяється порівняльним операціям у процесі формування художніх аналітичних умінь (порівняння, зіставлення, співвіднесення з іншими естетичними явищами) щодо виявлення естетичної значущості об'єктів мистецтва [9, с. 108].

Означені вміння формуються засобами образотворчого мистецтва. Цілком погоджуємось із думкою В. Кисельової, що образотворче мистецтво в освітньому процесі – це ефективний методичний засіб у розвитку інтелектуальної діяльності майбутнього фахівця. Вивчення властивостей реальної дійсності забезпечує розвиток логічного й аналітичного мислення, в процесі творчого перетворення реальної дійсності розвивається абстрактно-теоретичне мислення, формуються підходи до визначення концептуальної моделі образу. Образотворче мистецтво в процесі професійної підготовки майбутніх архітекторів сприяє розвитку індивідуальних якостей мислення: гнучкості, бігкості, здатності до узагальнення, зіставлення, «зіркості» в пошуках тощо, які є важливими з позиції якості архітектурних рішень [4, с. 6].

Вплив образотворчого мистецтва на розвиток й активізацію індивідуального характеру мислення особистості, продовжує В. Кисельова, найбільш яскраво виявляється у створенні образів. При цьому природа відображення людиною довколишнього світу та його перетворення є доволі складною і різноманітною. Вона виявляється у взаємодії репродуктивних і продуктивних компонентів мисленнєвої діяльності; спирається на асоціативні зв'язки, пам'ять; активізує широкі зони підсвідомості [4, с. 7].

Якість професійної підготовки майбутніх архітекторів, зауважує О. Кайдановська, залежить від образотворчої грамотності, що ґрунтується на систематизованих знаннях з історії та теорії мистецтва і архітектури, грамотному використанні законів створення художньої композиції, умінь

візуального та вербального спілкування у професійному середовищі, практичних навичках графічної роботи. З цих позицій модель образотворчого навчання майбутніх зодчих повинна бути зорієнтована на активне цілеспрямоване опанування інтегральних основ художньої творчості через інтелектуальну розумову працю, вольові зусилля, мотивацію саморозвитку як умов становлення індивідуального професійного методу [2, с. 4].

Розглядаючи сутність образотворчої підготовки майбутніх архітекторів, О. Кайдановська виокремлює такі основні аспекти:

- засвоєння студентами загальнокультурного досвіду людства, що суттєво впливає на формування образотворчої ерудованості фахівця;
- опанування сукупністю образотворчих знань і вмінь, що уможливило прилучення студентів до культурно детермінованих шляхів вирішення завдань професійної діяльності;
- інтеграція гуманітарних, образотворчих, проектних дисциплін і позааудиторної роботи, спрямованої на розвиток творчої художньої діяльності студентів;
- повноцінне входження студентів у соціокультурну дійсність, здатність до саморозвитку, формування мотивацій до самостійного прирощення образотворчого знання [2, с. 54].

Можливості образотворчого мистецтва в професійній підготовці майбутніх архітекторів реалізуються під час викладання образотворчих дисциплін, що є базовими в підготовці фахівців, і передбачають всебічне пізнання студентами природи та її творче перетворення художньо-образними засобами, включають у пізнавально-творчу діяльність, готуючи їх у такий спосіб до вирішення складних професійних задач в архітектурній діяльності.

У структурі архітектурно-будівельної освіти найбільш ефективними засобами вдосконалення професійної підготовки архітекторів є такі образотворчі дисципліни, як «Рисунок» і «Живопис», оскільки підготовка висококваліфікованого фахівця з архітектури неможлива без ґрунтовного оволодіння рисунком, що є основою образотворчої грамоти. Крім цього зазначені дисципліни розкривають побудову реалістичного зображення на площині, формують художню культуру, надають знання і навички, необхідні для самостійної творчої роботи. Водночас, рисунок впливає на розвиток різноманітних якостей особистості.

О. Кокоріна рисунок розглядає як комунікативну систему творчого пошуку, представляючи його роль як експериментального складника творчого процесу візуальної форми професійної комунікації, що представлені у трьох концепціях дослідження: архітектурний рисунок як креативний процес творчого пошуку; архітектурний рисунок як креативна здібність творчого вираження думки; архітектурний рисунок як креативний складник результату моделювання [5, с. 97].

Заняття рисунком і живописом, зазначає Ю. Ларіонов, формують у майбутніх архітекторів здатність до творчого й образного мислення, гостроту бачення, передбачення результату, здатність здійснювати творчу діяльність на базі професійних знань та навичок, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образно-асоціативну, стилістичну та пластичну мову художнього твору, а також спрямовують на формування у студентів просторового і композиційного мислення [7].

Зазначимо, що архітектурний рисунок визначається дослідниками по-різному:

- як вид архітектурної графіки зі специфічними особливостями розвитку образного уявлення ідеї об'єкта, що проектується, з її смисловим, креативним, концептуальним і конструктивним складниками. Уміння архітектора графічними засобами відобразити різноманітність творчих манер рисунка дає автору «нескінченні можливості вираження творчих задумів» (С. Дем'янов, В. Подрезков, С. Тихонов [10, с. 14]);
- як суттєвий і визначальний чинник архітектурної творчості, це емоційно-смілова візуальна форма думки, галузь становлення архітектурного образу, об'ємно-просторова фіксація думки, засіб «монологу автора чи його діалогу з критиком, замовником» у роботі сучасного архітектора (О. Максимов [8, с. 26]);
- як багатоаспектне явище візуалізації авторської думки в просторі комунікативного поля архітектурного проекту, що розвивається через амплітуду взаємодії (О. Кокоріна [5, с. 135]).

Завдяки рисунку, зауважує О. Максимов, визначається специфіка розвитку художнього задуму твору і що рисунок архітектора може бути «визначений як засіб професійної комунікації або як мова діалогу архітектор – виконавець – споживач, і трактований як один із основних інструментів творчого процесу» [8, с. 9].

На заняттях з навчальної дисципліни «Рисунок», уточнює О. Кокоріна, майбутні архітектори повинні оволодіти лінією, штрихом, тоном не просто як образотворчими засобами, а й як засобами художньої, емоційної, образної виразності. Виходячи з кінцевої мети, продовжує науковець, навчання рисунку визначається його змістом, вузловими моментами якого є виразне композиційне мислення, розвинене в результаті постійної цілеспрямованої роботи над вивченням зображуваного, і вміння виражати конкретний пластичний зміст природи в усьому її багатстві та цілісності складників- елементів (конструкція, обсяг, форма, простір, середовище, умови освітленості). При цьому, О. Кокоріна акцентує на тому, що рисунок архітектора суттєво відрізняється від рисунка живописця, де передання форми та зображення природи, світло і тінь є темою для творчої роботи, можливістю інтерпретувати дійсність [5, с. 135].

Відтак, майбутні архітектори повинні знати закони композиції й уміло використовувати їх.

Важливим завданням образотворчих дисциплін є розвиток творчого і просторового аналітичного мислення студентів, почуття пропорційності і гармонії, формування їхніх об'ємно-просторових уявлень, розуміння ними таких категорій, як динаміка і статика, ритм, симетрія і асиметрія, контраст і нюанс, цілісність і завершеність. Під час занять вони повинні опанувати почуття форми, набуті вмінь організувати її, інтерпретувати і варіювати відповідно до виконання творчого завдання.

Основним видом роботи з оволодіння академічним рисунком є рисування з природи (тривалі постановки, короткострокові рисунки і начерки), а також зарисовки, виконані по пам'яті й уявленню. Саме тому необхідно наполегливо привчати студента рисувати з природи: адже він пізнає довколишній світ як професіонал через зорові образи. Рисунок і живопис, продовжує автор, є основою формування професійних якостей архітектора, його фахових компетентностей [5, с. 138].

Важливим у процесі вивчення навчальної дисципліни «Рисунок» є поступальне оволодіння майбутніми архітекторами навичками графічної майстерності, що виступає запорукою розвитку в студентів відчуття пропорцій і перспективи в архітектурному просторі, відчуття світло-тональних і кольорово-тональних співвідношень у процесі сприйняття і створення архітектурних об'єктів. Цьому сприяє і вивчення пам'яток мистецтва й архітектури, використання декоративної інтерпретації академічних завдань на заняттях з академічного рисунка [7].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басин Е. Я. Семантическая философия искусства : [Критический анализ] / Е. Я. Басин. – М. : ИФ, 1998. – 193 с.
2. Кайдановська О. О. Образотворча підготовка архітекторів у вищому навчальному закладі : [монографія] / О. О. Кайдановська. – Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 366 с.
3. Кармазин Ю. И. Творческий метод архитектора : введение в теоретические и методические основы : [монографія] / Ю. И. Кармазин. – Воронеж : ВГАСУ, 2005. – 496 с.
4. Киселева В. А. Методические основы профессиональной подготовки архитектора средствами изобразительного искусства : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования», 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (изобразительное искусство, уровень профессионального образования)» / В. А. Киселева. – Тамбов, 2002. – 18 с.
5. Кокорина Е. В. Архитектурный рисунок как интегральная творческая способность языка профессиональных коммуникаций : [монографія] / Е. В. Кокорина. – Воронеж, 2015. – 187 с.
6. Кудряшов К. В. Архитектурная графика : [учеб. пособие] / К. В. Кудряшев. – М. : Архитектура-С, 2006. – 312 с.
7. Ларіонов Ю. Г. Образотворча підготовка студентів-архітекторів : досвід та новачі. – [Електронний текст]. – Режим доступу : <http://tihae.org/pdf/t2017-01-13-larionov.pdf>
8. Максимов О. Г. Рисунок в архитектурном творчестве : Изображение, выражение, созидание : [учеб. пособие для вузов] / О. Г. Максимов. – М. : Архитектура-С, 2002. – 464 с.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008 – 274 с.
10. Тихонов С. В. Рисунок : [учеб. пособие для вузов специальности «Архитектура»] / С. В. Тихонов, С. Г. Дем'янов, В. Б. Подрезков. – М. : Архитектура-С, 2003. – 294 с.

Крім цього, процес навчання академічного рисунку і живопису спрямований на виховання світовідчуття архітектора-професіонала, який має високу образотворчу культуру і художній смак. Рівень майстерності в рисунку, вільне володіння різними видами техніки та різноманітними засобами при роботі з природи, по пам'яті і за уявою відкривають перед архітектором необмежені можливості у виконанні його творчих задумів, необхідність виховання у майбутніх архітекторів розвиненого об'ємно-просторового мислення вимагає постановки і вирішення аналітичних об'ємно-просторових завдань у курсі академічного рисунка. Змістом практичної діяльності студентів цієї спеціальності є проектна робота (проекткування). Саме завдяки їй можна досягти естетично виразної та доцільно побудованої форми, й тому студентів-архітекторів слід навчати засобів графіки аналізувати логіку й закономірності конструкції, структури, формоутворення в просторі, а також виявляти і відтворювати різноманітні, часто складні просторово-конструктивні зв'язки пластичної форми [5, с. 133–142].

Підсумовуючи, доходимо висновку, що образотворчі дисципліни мають багатофункціональне значення в професійній підготовці майбутніх архітекторів, формують професійно-творчу діяльність студентів, впливають на їхній загальний інтелектуальний розвиток. Перспективою подальших досліджень є визначення міждисциплінарних зв'язків, що сприяють розвитку навчально-професійної діяльності студентів, з урахуванням специфіки архітектурної спеціальності.